

23.6.2005

2117/4/03

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Mikko Eteläpää

VAPAUDENMENETYSAJAN HUOMIOON OTTAMINEN

1

KANTELU

Kantelija pyysi 22.9.2003 eduskunnan oikeusasiamiehelle osoittamassaan kirjeessä oikeusasiamiestä tutkimaan viranomaisten menettelyä asiansa esitutkinnassa.

Kantelija otettiin kiinni 19.7.2000 klo 23.00 ja pidätettiin 20.7.2000 klo 18.00 törkeästä huumausainerikoksesta epäiltynä. Lohjan kärjäoikeus vangitsi kantelijan 21.7.2000 todennäköisin syin epäiltynä törkeästä huumausainerikoksesta ja ampuma-aserikoksesta. Hänet vapautettiin Lohjan kärjäoikeuden päätöksellä 18.8.2000.

Kantelija arvostelee poliisia siitä, että vapaudenmenetysaikana hänen kultainen ketjunsä ja siinä ollut riipus hävisivät. Toiseksi hän arvostelee viranomaisia siitä, että hän ei ole saanut hyvitystä vapaudenmenetysajasta 21.7.2000–17.8.2000.

Kantelija tuomittiin sittemmin omaisuusrikoksista, joista häntä ei ollut vangittu. Törkeän huumausainerikoksen – josta kantelija oli vangittuna – tutkinta päätettiin hänen osaltaan saattamatta asiaa syyttäjän syyteharkintaan. Hän arvostelee poliisia siitä, että hän ei ole saanut tästä asiasta mitään päätöstä.

3

RATKAISU

3.1

Tapahtumatiedot

Vihdin poliisi löysi 19.7.2000 eräästä Vihdissä sijaitsevasta asunnosta n. 1,5 kg amfetamiinia, satojen tuhansien markkojen edestä käteistä rahaa, ampuma-aseita ja räjähdystarvikkeita. Epäiltynä rikokseen kirjattiin seitsemän henkilöä, kantelija yhtenä heistä. Hänet otettiin asian vuoksi kiinni ja pidätettiin.

Kantelijaa vaadittiin vangittavaksi asian johdosta Lohjan kärjäoikeudessa 21.7.2000. Vangitsemista vaati Vihdin kihlakunnan poliisilaitoksen komisario. Kirjallisessa vangitsemisvaatimuksessa vangitsemisen perusteeksi on ilmoitettu törkeä huumausainerikos ja ampuma-aserikos. Vangitsemisoikeudenkäynnissä

vangitsemisvaatimuksen esittänyt komisario on vaatinut vangitsemista em. rikosten lisäksi myös Inkoossa 11.–18.7.2000 ja Kirkkonummella 11.–19.7.2000 tapahtuneista törkeistä varkauksista. Käräjäoikeus on vanginnut kantelijan todennäköisin syin epäiltynä törkeästä huumausainerikoksesta ja ampuma-aserikoksesta. Sen sijaan mainitun kahden törkeän varkauden osalta käräjäoikeus totesi, että "ei ole esitetty todennäköisiä syitä epäillä (kantelijan) syyllistyneen törkeisiin varkauksiin".

Törkeän huumausainerikoksen ja ampuma-aserikoksen tutkinta siirrettiin 22.7.2000 Espoon kihlakunnan poliisilaitoksessa toimivalle alueelliselle huumausainerikosyksikölle. Kantelijan osalta esitutkinta keskeytettiin syksyllä 2000. Muiden asiaan osallisten osalta asian tutkinta eteni syyttäjälle, joka nosti asiassa syytteen. Lohjan käräjäoikeus antoi asiassa tuomion 23.1.2001.

Edellä mainittu törkeitä varkauksia koskeva esitutkinta – jonka johdosta Lohjan käräjäoikeus ei edellä kerrotun mukaisesti vanginnut kantelijaa – suoritettiin Raaseporin kihlakunnan poliisilaitoksella. Lohjan käräjäoikeus antoi asiassa tuomion 20.8.2002. Kantelija tuomittiin mm. törkeästä varkaudesta ja tuomitusta vankeusrangaistuksesta vähennettiin vapaudenmenetysaikana 19.–20.7.2000.

Kantelija haki Valtiokonttorilta korvausta vähentämättä jääneeltä vapaudenmenetysajalta. Valtiokonttori hylkäsi hakemuksen 13.8.2003 perustellen päätöstä sillä, että "näitä tekoja on tutkittu (kantelijan) vapaudenmenetysaikana".

Helsingin hovioikeus on antanut tuomionsa törkeää varkautta ym. koskevassa asiassa 20.5.2005. Hovioikeudessa toimitetun pääkäsittelyn (12.4.2005) jälkeen virallinen syyttäjä on toimittanut hovioikeudelle selvitystä kantelijan vapaudenmenetysajasta. Virallisen syyttäjän selvityksen perusteella hovioikeus on oikaissut alioikeuden ratkaisua kantelijan hyväksi ja ottanut vähennyksenä huomioon vapaudenmenetysajan 19.7.–17.8.2000.

3.2

Kadonnut omaisuus

Kantelijan mukaan häneltä takavarikoitiin vapaudenmenetysaikana kultainen ketju riipuksineen. Hän ei kuitenkaan ole saanut takaisin kadonnutta omaisuuttaan.

Espoon kihlakunnan poliisilaitoksen selvityksen mukaan kantelijalla ei ole kirjattu olleen korua eikä asiassa poliisilaitoksen mukaan ole saatavissa muuta selvitystä.

Törkeää varkautta ym. koskevien esitutkintapöytäkirjojen liitteenä on asian pakkokeinojen asiakirjat. Näistä selviää, että jutun tutkinnan yhteydessä on takavarikoitu kymmeniä koruja, ketjuja ja riipuksia. Kaikki takavarikot on merkintöjen mukaan kumottu ja omaisuus on palautettu omistajalleen tai määrätty luovutettavaksi oikealle omistajalla taikka merkitty kuulutettavaksi oikean omistajan löytymiseksi. Kantelija ei ole kantelussaan tarkemmin yksilöinyt sitä,

minkälaisesta korusta on ollut kysymys. Ottaen huomioon asiaan liittyvät lukuista takavarikoidut koruesineet, asian enempi tutkiminen ei tarkemman yksilöinnin puuttuessa ole mahdollista.

Saadun selvityksen ja asiakirjojen perusteella minulla ei ole tältä osin aihetta toimenpiteisiin.

3.3

Vapaudenmenetysajan huomioiminen

3.3.1

Asiaa koskevat selvitykset

Rikoskomisarion selvityksen mukaan törkeän huumausainerikoksen esitutkinta keskeytettiin kantelijan osalta syksyllä 2000, koska hänen osalta ei ollut riittäviä perusteita ja todisteita epäillä hänen olleen osallinen hänen asunnostaan löytyneisiin aineisiin ja aseisiin liittyviin rikoksiin. Rikoskomisarion mukaan "yleisesti esitutkinnan keskeyttämisestä ilmoitetaan asianomaiselle henkilölle suullisesti tutkijan toimesta". Rikoskomisario ei muista mutta uskoo, että asiasta on ilmoitettu kantelijalle.

Rikositylikomisarion selvityksen mukaan siirrettäessä törkeän huumausainerikoksen tutkinta Vihdin kihlakunnan poliisilaitoksesta Espoon kihlakunnan poliisilaitokselle rikosilmoitusjärjestelmään tehdyt kirjaukset ovat jääneet puutteellisiksi ja ilmeisesti tästä johtuen myös esitutkinnan keskeyttämistä koskevat kirjaukset ovat kantelijan osalta jääneet puutteellisiksi. Rikositylikomisarion mukaan mainitunlaisten puutteiden ehkäisemiseksi tutkinnan siirtoon liittyviin menettelytapoihin on huumausainerikosityksikössä sittemmin kiinnitetty huomiota.

Etelä-Suomen lääninhallituksen poliisiosasto toteaa lausunnossaan, että tapahtuma-aikaan voimassa olleen esitutkintalain 43 §:n 2 momentin mukaan esitutkintaviranomaisen oli viipymättä ilmoitettava asianomistajalle ja esitutkinnassa asianosaisina kuulustelluille tekemästään päätöksestä, jolla asiaa ei saateta syyttäjän harkittavaksi. Päätöksestä ei tarvinnut ilmoittaa, jos ilmoittamista pidettiin tarpeettomana. Poliisiosaston lausunnon mukaan tätä edellytystä on arvioitava asianosaisen näkökulmasta. Koska jo pelkkä tiedon saanti saattaa olla asianosaiselle tärkeää, ilmoitus ko. päätöksestä tulisi toimittaa kuulustellulle asianosaiselle lähes poikkeuksetta. Poliisiosaston mukaan vakiintuneeksi ilmoituskäytännöksi – vaikka laissa tai asetuksessa ei säädetä, miten päätöksestä tulisi asianosaiselle ilmoittaa – tulisi omaksua sellainen ilmoitustapa, että henkilölle lähetettäisiin jäljennös tehdystä päätöksestä.

Nykyisin Seinäjoen kihlakunnanviraston kihlakunnansyyttäjänä toimivan selvityksen mukaan hän on Lohjan kihlakunnansyyttäjänä toimiessaan tehnyt syyteharkinnan ja toiminut alioikeudessa syyttäjänä kantelijan törkeää varkautta ym. koskevassa asiassa. Käytössäni olevan haastehakemuksen mukaan haastehakemus on päivätty 28.5.2002. Haastehakemuksessaan

kihlakunnansyyttäjä on "Lisätietoja" -osassa ilmoittanut kantelijan vapaudenmenetysajaksi 19.7.2000–21.7.2000. Kihlakunnansyyttäjän mukaan hän on saanut haastehakemuksessa ilmoittamansa vapaudenmenetysajan ns. Sakari-diaarijärjestelmästä, jonne tiedon on tallentanut poliisi. Hän toteaa, että omaisuusrikoksen esitutkintapöytäkirjan merkintäosassa on sinänsä ollut mainittuna kantelijan olleen toisen asian vuoksi vapautensa menettäneenä ajan 19.7.2000–18.8.2000. Kihlakunnansyyttäjä ei muista, onko hän erikseen selvittänyt, oliko kantelijan edellä mainitun vapaudenmenetysajan ylittävä vapaudenmenetysaika vähennetty jonkun muun asian yhteydessä. Hän kertoo luottaneensa Sakari-järjestelmän merkintään. Lisäksi kihlakunnansyyttäjä olettaa tarkistaneensa, että rikosilmoitus (eli kysymyksessä olevan törkeä huumausainerikos ym.) ei ollut vielä syyteharkintaan siirretty. Hänen mielestään merkintä on kuitenkin ollut puutteellinen ja siitä olisi tullut käydä ilmi se, että sen rikoksen johdosta asiaa ei ole siirretty syyttäjälle syyteharkintaan ja asian tutkinta poliisilla on kantelijan osalta lopullisesti päättynyt.

Törkeää huumausainerikosta koskevan asian käsittelystä kihlakunnansyyttäjä kertoo, että syyteharkinnan ja asian käsittelyn on hoitanut toinen syyttäjä. Alkuperäisen syyttäjän siirryttyä virkavapaalle kihlakunnansyyttäjä kertoo toimineensa asiassa syyttäjänä jutun hovioikeuskäsittelyssä huhtikuussa 2002. Asiakokonaisuuden asiakirjoista tai sen käsittelyssä muutenkaan ei missään vaiheessa käynyt ilmi, että kantelija olisi ollut tuon asian vuoksi pidätettynä ja vangittuna. Kihlakunnansyyttäjän mukaan hän kuuli kantelijan vapaudenmenetysaika koskevasta ongelmasta joskus omaisuusrikosasian kärjäoikeuskäsittelyn jälkeen kantelijan avustajalta, joka kertoi hakevansa Valtiokonttorista korvausta aiheettomasta vapaudenmenetysajasta.

Vielä kihlakunnansyyttäjä kertoo, että hän oli selvityspyyntöni (19.4.2005) jälkeen yhteydessä Lohjan kihlakunnanviraston syyttäjäosastoon ja pyysi asiaa hänen jälkeensä hoitanutta kihlakunnansyyttäjää pyytämään hovioikeutta oikaisemaan kantelijan hyväksi luettavaa vapaudenmenetysaika todellista vapaudenmenetystä vastaavaksi.

3.3.2

Asiaa koskevat oikeusohjeet

Tapahtuma-aikaan voimassa olleen rikoslain 3 luvun 11 §:n (12.12.1996/1060) mukaan, jos määräaikainen vankeusrangaistus tuomittiin teosta, jonka johdosta rikoksen tehnyt on ollut vapautensa menettäneenä yhtäjaksoisesti vähintään yhden vuorokauden, tuomioistuimen oli vähennettävä rangaistuksesta vapaudenmenetystä vastaava aika tai katsottava vapaudenmenetys rangaistuksen täydeksi suoritukseksi. Samoin oli meneteltävä silloin, kun vapaudenmenetys oli aiheutunut muun saman asian yhteydessä syytteen tai valmistavan tutkinnan kohteena olleen rikoksen tai oikeuteen tuotavaksi määrätyn vastaajan säilöönottamisen johdosta.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 20 §:n mukaan esitutkintapöytäkirjaan on merkittävä syyteharkinnassa ja oikeudenkäynnissä tarvittavat tiedot esitutkinnassa käytetyistä pakkokeinoista.

Kun törkeän huumausainerikoksen tutkinta kantelijan osalta rikoskomisarion mukaan keskeytettiin, ei ollut olemassa nimenomaista säännöstä siitä, että tutkinta voitaisiin päättää jonkun syylliseksi epäiltynä kuullun osalta, vaikka rikosepäily muiden osalta jäisi jäljelle. Tietojeni mukaan tällaisia esitutkinnan keskeyttämisistä ja esitutkinnan päättämistä on käytännössä kuitenkin tehty. Vuoden 2004 alusta voimassa olleen esitutkintalain 9 §:n mukaan, jos esitutkinnassa ilmenee, että henkilöä, jolle on kuulustelussa tai muuten ilmoitettu hänen asemansa rikoksesta epäiltynä, ei enää ole syytä epäillä rikoksesta, mutta esitutkintaa kokonaisuudessaan ei voida päättää 43 §:ssä säädetyllä tavalla, esitutkinta lopetetaan hänen osaltaan.

Tapahtuma-aikaan esitutkintalain 43 §:n 2 momentissa säädettiin mm. esitutkinnan keskeyttämisestä tehtävistä ilmoituksista. Vastaava säännös on nyt esitutkintalain 47 §:ssä. Ilmoitus on tehtävä mm. asianosaisina kuulustelluille, jollei sitä ole pidettävä tarpeettomana. Sitä, miten tällainen ilmoitus on tehtävä, ei ole säädely.

3.3.3

Kannanotto

Vaikka kantelija on lopulta saanut hyväkseen vapaudenmenetyksensä vähennyksenä hänelle tuomitusta vankeusrangaistuksesta, näyttää saatujen selvitysten perusteella asiassa olleen ongelmia tiedonkulussa. Vähennys tehtiin vasta eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian yhteydenoton jälkeen. Omaisuusrikosasiassa syyteharkinnan suorittaneella ja alioikeudessa syyttäjänä toimineella syyttäjällä ei ole ollut tietoa siitä, että se asia, jonka vuoksi kantelija on ollut vangittuna, on jäänytkin sillensä ja vapaudenmenetyksensä olisi ollut vähennettävissä (ja pitänyt vähentää) omaisuusrikoksista tuomittavasta rangaistuksesta. Saatujen selvitysten valossa on lisäksi mahdollista, että kantelija ja hänen avustajanaan omaisuusrikosasiassa toiminut asianajaja eivät ole vielä omaisuusrikosasian alioikeuskäsittelyssä tienneet huumausainejutun tutkinnan päättymisestä kantelijan osalta eivätkä siten ole osanneet pyytää käräjäoikeudelta vähennystä tehtäväksi.

Ilmeisesti törkeän huumausainerikoksen tutkinnan siirrosta sekä samaan aikaan tutkitun omaisuusrikoksen ja huumausainerikoksen ohjautumisesta eri syyttäjille on aiheutunut se, että tieto siitä, ettei kantelija joudu syytteeseen vangitsemisen perusteena olleesta huumausainerikoksesta, on "kadonnut". Saadun selvityksen mukaan kihlakunnansyyttäjä on pyrkinyt selvittämään kantelijan vapaudenmenetyksen "kohtaloa" ja toisaalta luottanut siihen, mitä Sakari-järjestelmään on kantelijan vapaudenmenetykseksi hänellä syyteharkinnassa olevassa jutussa merkitty. Rikoskomisario ei varmuudella muista, onko kantelijalle ilmoitettu huumausainerikoksen esitutkinnan keskeyttämisestä; toisaalta hän kertoo yleensä näin meneteltävän ja uskoo tässäkin tapauksessa näin toimitun. Tosin ylikomisario arvioi selvityksessään kirjausten kantelijan esitutkinnan keskeyttämisen osalta jääneen puutteelliseksi. Tähän on rikosylikomisarion mukaan huumarikosyksikössä sittemmin kiinnitettykin huomiota.

Pidän selvänä, että on viranomaisten vastuulla, että rikoslaissa säädetty (tapahtuma-aikaan rikoslain 3 luvun 11 §:ssä, 1.1.2004 alkaen rikoslain 6 luvun 13 §:ssä) vapaudenmenetysajan vähentäminen toteutuu. Tämä edellyttää käsitykseni mukaan asiaa hoitavilta virkamiehiltä aktiivisuutta sen varmistamiseksi, että huomioon otettava vapaudenmenetysaika tulee viime kädessä tuomioistuimen tietoon. Kuten käsiteltävänäkin oleva tapaus osoittaa, asiaa koskeva sääntely ja ohjeistus on varsin vähäistä. Erityisesti tämän kaltaisissa tapauksissa, joissa henkilön vapaudenmenetyksen aikana tutkitaan useita rikoksia eri poliisiyksiköiden toimesta ja syyteharkinnan eri rikoksista suorittavat eri syyttäjät, on kuitenkin mahdollista, että vapaudenmenetysajan suhteen syntyy epätietoisuutta. Varsinkin silloin, kun jonkin rikoksen osalta tutkinta jää sillensä eikä asiaa siirretä syyteharkintaan, riski siitä, että vapaudenmenetys ei tule asianmukaisesti huomioiduksi, on suuri. Siten tosiasiallisesti myös epäilty tai hänen avustajansa joutuvat useinkin toimimaan sen puolesta, että epäillyn vapaudenmenetysaika tulee huomioiduksi. Tästä huolimatta vastuu ja toimimisvelvollisuus asiassa kuuluvat viranomaisille.

Tässä tapauksessa asian lopputulos olisi ilmeisesti ollut toinen, jos poliisi olisi ollut erityisen huolellinen niin vapaudenmenetystä koskevien tietojen välittämisessä syyttäjälle kuin myös esitutkinnan keskeyttämisestä ilmoittamisessa. Kihlakunnansyyttäjä olisi puolestaan voinut vielä tarkemmin selvittää keskeytetyn jutun vaiheita, mikäli katsoi niiden olevan epäselviä. Selvityksen perusteella ei ole kuitenkaan mahdollista kiistatta osoittaa jonkun virkamiehen rikkoneen virkavelvollisuuttaan.

Totean, että Etelä-Suomen lääninhallituksen poliisiosasto on lausunnossaan katsonut, että esitutkinta jonkun osalta keskeytettäessä vakiintuneeksi käytännöksi tulisi omaksua sellainen ilmoitustapa, että henkilölle lähetettäisiin jäljennös tehdystä päätöksestä. Olen tästä samaa mieltä. Toimittamalla päätös kirjallisesti päätös asianosaiselle ja tekemällä tästä merkintä esitutkintapäätöksen tallekappaleeseen vältetään mahdolliset epäselvyydet siitä, onko asiasta ilmoitettu vai ei. Kirjallisen päätöksen merkitys korostuu esimerkiksi tämänkaltaisissa tapauksissa, joissa rikoksesta epäilty on ollut vapautensa menettäneenä ennen esitutkinnan päättämistä. Hän saattaa tarvita päätöstä vapaudenmenetyksestä saatavan hyvityksen osoittamiseksi. Merkintä on lisäksi tärkeä mm. jälkikäteisvalvonnan kannalta.

Asia ei anna minulle aihetta muihin toimenpiteisiin kuin, että saatan edellä esittämäni käsityksen viranomaisten aktiivisuudesta siinä, että vapaudenmenetysaika tulee luetuksi epäillyn hyväksi kihlakunnansyyttäjän ja rikoskomisarion tietoon sekä esitutkintapäätöksestä ja asiasta tehtävistä merkinnöistä Espoon kihlakunnan poliisilaitoksen ja rikoskomisarion tietoon.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3.3 esittämäni käsityksen kihlakunnansyyttäjän, Espoon kihlakunnan poliisilaitoksen ja rikoskomisarion tietoon.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni
kihlakunnansyyttäjälle, Espoon kihlakunnan poliisilaitokselle ja komisariolle.